

Ks. FR. BRACHA C. M.

Eklezjologia polska XVI wieku.

Już w zaraniu przenikania reformacji do Polski zjawiają się obrońcy Kościoła. Są nimi: Andrzej Krzycki (A. Crisius), St. Byliński, Grzegorz z Szamotuł, Walenty Wróbel, A. Lubelczyk (Andreas Bochnensis).

Największym jednak obrońcą Kościoła katolickiego w Polsce w XVI w. staje się dopiero St. Hozjusz. Zasługi jego dla eklezjologii polskiej XVI w. już w okresie przedwojennym są dość dokładnie omówione przez polskich teologów, mianowicie przez ks. St. Frankla („Doctrina Hosii de notis Ecclesiae in luce saeculi XVI considerata, Romae 1934“), ks. L. Bernackiego („La doctrine de l'Eglise chez le Cardinal Hosius, Paris 1936“), i ks. J. Smoczyńskiego („Eklezjologia Stanisława Hozjusza, Pelplin 1937“). St. Hozjusz nauką swoją wywarł duży wpływ na innych pisarzy polemistów XVI w., sam jednak nie dał Polsce systematycznej całości w swej nauce o Kościele.

Wśród pisarzy polemistów XVI w., mniej jednak zasłużonych aniżeli St. Hozjusz dla eklezjologii, można wyliczyć: 1) B. Herbesta, 2) M. Białobrzeskiego, 3) W. Kuczborskiego, 4) T. Tretera. Trzej pierwsi położyli zasługi głównie przez swoje katechizmy.

Inną wielką postacią, której nie można pominąć w eklezjologii polskiej XVI w. jest St. Orzechowski. Trzy osobne rozprawy o Kościele mamy u niego do zanotowania. Duże znaczenie dla eklezjologii przedstawia dzieło „Pro Ecclesia Christi“ W nim występuje odrębne ujęcie cech prawdziwego Kościoła („via romanitatis“).

Najwybitniejszym obrońcą Kościoła w Polsce w XVI w., obok St. Hozjusza, jest bezsprzecznie Marcin Kromer ze swym dziełem apologetycznym „Mnich“ (Monachus). Marcin Kromer zapoczątkował u nas system obrony wiary w duchu czasu i potrzeb chwili. „Mnich“, M. Kromera jest pierwszą i gruntowną u nas obroną Kościoła w języku polskim. Hozjusz i Kromer przemówili w obronie Kościoła równocześnie, pierwszy po łacinie a drugi po polsku. Jak owocnym było ich słowo świadczy historia.

Innym mężem zasłużonym dla Kościoła w XVI w. w Polsce jest J. Górski, który apologię Kościoła uważał zawsze za swe święte powołanie. Zasłużył się on na polu obrony Kościoła przez swe dzieło, wydane już po jego śmierci w Kolonii u Choliniusza w r. 1586, pt. „Crusius“. Serdecznym przyjacielem J. Górskiego w życiu i przyjacielem w walce z innowiercami był St. Sokołowski, który cieszył się u współczesnych sobie sławą i rozgłosem prawie równym Hozjuszowi, a to dzięki swym dziełom o Kościele. Są to dzieła: 1) „Censura Orientalis Ecclesiae i 2) „De verae et falsae Ecclesiae discrimine“. Eklezjologię St. Sokołowskiego wystarczająco omawiają rozprawy H. Cichowskiego („St. Sokołowski a Kościół wschodni“, Lwów 1929), K. Chodynickiego („Kościół prawosławny a Rzeczpospolita Polska 1370—1633“, Warszawa 1934), Fr. Brachy („Nauka St. Sokołowskiego o znamionach prawdziwego Kościoła“, „Nasza Przeszłość II“. 103—134 i odb.). Dzieła St. Sokołowskiego są wymownym dowodem erudycji skrypturystyczno-patrystycznej autora, podają kwestie sporne między wschodem i zachodem. St. Sokołowski precyzuje pojęcie znaku rozpoznawczego prawdziwego Kościoła.

Drugim zaprzyjaźnionym z J. Górskim mężem był A. P. Nidecki. Dwa jego dzieła: 1) „Parallela Ecclesiae Catholicae cum haeticorum synagogis, Coloniae apud Cholinum 1576 i 2) „De ecclesiae vera et falsa, Cracoviae 1583“ — pomnażają dorobek eklezjologii polskiej.

Głównym ośrodkiem kontrataku Kościoła katolickiego w Polsce w XVI w. przeciw innowiercom był Kraków, zwłaszcza Akademia Krak. Liczne dzieła pisane i drukowane w Krakowie zatałowały rozszerzając się poza reformacji w Polsce.

Drugim miastem zasłużonym, gdzie polemizowano wiele i drukowano dzieła o Kościele był Poznań. W Poznaniu ukazuje się okazałe dzieło w języku polskim napisane przez ks. H. Powodowskiego, pt. „Pochodnia Kościół Boży prawdziwy od ciemnych jaskiń kacyrskich nieomylnymi znakami rozeznająca“ Poznań 1584. Nauka o Kościele zawarta w tym dziele, jak również metoda dowodzenia wskazują na oryginalność tego dzieła.

Drugim, zasłużonym polemistą w Poznaniu to Jakub Wujek,

który wydaje dzieło pt.: „O Kościele Pana Chrystusowym prawdziwym rozprawa stateczna a dowodna z odpowiedzią na dowody przeciwne P. J. Niemojewskiego“, Poznań 1580.

Nastrój polemiczny i spory apologetyczne toczone w Poznaniu przenoszą się następnie do Wilna. A jak główną i kierowniczą rolę w Poznaniu spełniał J. Wujek, tak podobną rolę we Wilnie spełnił ks. P. Skarga. Tak w Poznaniu jak i we Wilnie, Jezuici występowali kolegialnie. J. Wujkowi nad Wartą pomagało całe Kolegium T. J., a nad Wilią Skardze szły w pomoc pisma Jezuitów nawet innych prowincji europejskich. Eklezjologia Skargi mieści się głównie w dziele jego: „O jedności Kościoła Bożego...“ Wilno 1577 (2 wyd. pod tyt.: „O rządzie i jedności Kościoła Bożego, Kraków 1590). Ponadto we Wilnie, w polemice, wyróżnili się: A. Jurgiewicz i M. Śmiglecki S. J.

Pisarze religijni i teologowie — polemiści polscy XV w., chociaż napisali wiele rozpraw eklezjologicznych, to jednak nie dali systematycznego całokształtu eklezjologii. Poruszali tylko niektóre problemy jak: pojęcie Kościoła, jego widzialność, rozpoznawalność, prymat św. Piotra, papieży i inne. Dotychczasowe opracowania z dziedziny eklezjologii, zwłaszcza przedwojenne rzuciły sporo światła na zasługi polskich polemistów XVI w., a szczególnie na zasługi położone przez St. Hozjusza. Całokształt opracowany eklezjologii polskiej XVI w. wykazały dopiero w całej pełni, jakie zasługi położyli teologowie-polemiści dla Kościoła i narodu polskiego. Gdyby nie Kościół katolicki, a zwłaszcza gdyby nie dzielni wyżej wymienieni pisarze katolicy i teologowie-polemiści, Polska stałaby się napewno w XVI w. protestancką, a co za tym idzie wkrótce wchłoniętą przez zachodnich sąsiadów i wraz z protestantyzmem zgarmanizowaną. Zasługą wielką tych wyżej wyliczonych obrońców Kościoła jest, że tak a nie inaczej potoczyły się nasze dzieje religijne i narodowe.